

УДК 159.964.2:159.923

*Любов Ярославівна Галушко, к. психол. н., доц., доц, каф. (ORCID 0000-0001-6323-5307)
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка*

ПСИХОАНАЛІТИЧНА СПАДЩИНА З. ФРОЙДА У РОЗВИТКУ ПСИХОДИНАМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ У МЕТОДІ АКТИВНОГО СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ

У статті здійснено концептуальне осмислення психоаналітичної традиції у її співвіднесенні з сучасними психодинамічними підходами та окреслено напрями її прикладного використання у практиці глибинного пізнання психіки суб'єкта. Акцентовано увагу на трансформації класичних уявлень про несвідоме як визначальний чинник психічної детермінації та їх переосмислення у вітчизняній психологічній науці, що зумовлює розширення методологічних засад дослідження внутрішньої динаміки психіки.

Показано, що розвиток психодинамічного підходу супроводжується зміщенням дослідницького фокусу від переважно вербальних способів аналізу до опосередкованих форм репрезентації психічного, зокрема символічних і візуалізованих, які забезпечують доступ до латентних рівнів психіки та їх об'єктивування. У цьому контексті обґрунтовано аналітичні можливості методу активного соціально-психологічного пізнання як інструменту виявлення неусвідомлюваних детермінант поведінки та внутрішніх суперечностей психіки.

На матеріалі глибинно-психокорекційної практики продемонстровано, що символічні й поведінкові прояви суб'єкта репрезентують внутрішні конфлікти, афективні фіксації та дію психологічних захисних механізмів, які не піддаються безпосередньому усвідомленню. Встановлено, що їх актуалізація у процесі діалогічної взаємодії сприяє виявленню латентних смислів, поступовому їх усвідомленню та частковій трансформації, що відповідає закономірностям функціонування психіки у психодинамічній парадигмі.

Підкреслено значення інтеграції теоретичного і прикладного рівнів психодинамічного знання, що забезпечує не лише інтерпретацію психічних феноменів, а й їх включення у процес особистісного розвитку. Обґрунтовано доцільність використання зазначеного підходу у професійній підготовці майбутніх психологів як засобу формування здатності до глибинного пізнання психіки суб'єкта, розвитку рефлексивних механізмів та усвідомлення несвідомих детермінант поведінки.

Ключові слова: психоаналітична спадщина, психодинамічна парадигма, несвідоме, психологічні захисні механізми, символізація, глибинне пізнання психіки суб'єкта, активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), психомалюнок, психодрама, глибинна психокорекція, позитивна дезінтеграція, психологічна зрілість, професійне становлення психолога, професійна підготовка майбутніх психологів, професійна ідентичність.

Вступ. Сучасний етап розвитку психологічної науки характеризується посиленням уваги до глибинних механізмів функціонування психіки, зокрема до ролі несвідомих процесів у детермінації поведінки та внутрішнього світу особистості. У цьому контексті

психоаналітична спадщина З. Фрейда набуває особливої актуальності, оскільки саме вона заклала теоретичні засади розуміння психіки як динамічної системи, в якій свідоме і несвідоме перебувають у складній взаємодії. Попри значну кількість критичних інтерпретацій – це

фундаментальна основа для розвитку сучасних напрямів глибинної психології. Як показує аналіз теоретичних положень З. Фрейда, ідеї про несвідоме, внутрішні конфлікти, захисні механізми та символічні форми репрезентації психічного змісту стали вихідною точкою для формування психодинамічної парадигми як цілісного підходу до розуміння психіки людини. У сучасних умовах особливої актуальності набуває не лише теоретичне осмислення цих положень, а й їх практична реалізація у процесі фахової підготовки психологів. Саме в цьому контексті важливим є необхідність застосування методу активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), розробленого та впровадженого Т. С. Яценко, який забезпечує можливість глибинного пізнання психіки через поєднання діагностичних і корекційних процедур у груповому форматі. Це зумовлює необхідність розгляду прикладних аспектів психодинамічної парадигми та обґрунтування ролі АСПП як засобу її реалізації у фаховій підготовці майбутніх психологів.

Проблема дослідження полягає у недостатній інтеграції психоаналітичних ідей З. Фрейда та їх подальшого розвитку у психодинамічній парадигмі в практику професійної підготовки психологів. Попри значний теоретичний доробок, залишається відкритим питання ефективних способів їх реалізації у навчальному процесі.

Метою статті є теоретичне обґрунтування значення психоаналітичної спадщини З. Фрейда у розвитку психодинамічної парадигми та розкриття особливостей її

реалізації у методі активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) у фаховій підготовці майбутніх психологів.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження: проаналізувати ключові положення психоаналітичної теорії З. Фрейда; розкрити особливості становлення та розвитку психодинамічної парадигми; обґрунтувати внесок вітчизняної наукової школи (зокрема Т. С. Яценко) у її розвиток; визначити специфіку реалізації психодинамічних положень у методі активного соціально-психологічного пізнання (АСПП); окреслити значення зазначеного методу у фаховій підготовці майбутніх психологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема несвідомого посідає центральне місце у психоаналітичній спадщині З. Фрейда, який обґрунтував роль витіснених переживань, внутрішніх конфліктів і захисних механізмів у детермінації поведінки людини. У його працях сформовано уявлення про психіку як динамічну систему, у якій несвідоме не є пасивним утворенням, а активно впливає на свідомі прояви особистості [4]. Особливого значення набули положення про структуру психіки, механізми психологічного захисту, символізацію та роль дитячого досвіду у формуванні особистісних конфліктів.

Подальший розвиток психоаналітичних ідей пов'язаний із працями К. Г. Юнга, А. Адлера, представників неофройдизму та теорії об'єктних відносин. У цих підходах було розширено розуміння несвідомого, зокрема через введення понять колективного несвідомого, архетипів, міжособистісних відносин,

соціокультурної детермінації психіки. Це засвідчує, що спадщина З. Фрейда стала не завершеною системою, а основою для подальших теоретичних трансформацій у межах психодинамічної парадигми [4].

Сучасні зарубіжні дослідження у галузі психоаналізу засвідчують стійкий інтерес до теоретичної спадщини З. Фрейда та її переосмислення в контексті розвитку психодинамічної парадигми. У працях, опублікованих у *The International Journal of Psychoanalysis*, простежується тенденція до поглибленого аналізу ключових положень класичного психоаналізу, зокрема проблем символізації, несвідомого та механізмів формування психічних симптомів [9-11].

Зокрема, у дослідженні В. J. Sokol (2024) увагу зосереджено на інтерпретації символічних форм у психоаналізі З. Фрейда. Автор, аналізуючи роботу «Medusa's Head», підкреслює, що символ виступає не лише засобом репрезентації несвідомого змісту, а й специфічною формою його трансформації. Такий підхід є важливим для розуміння сучасних психодинамічних методів, у яких символізація постає як ключовий механізм об'єктивування латентних психічних процесів [11].

У дослідженні М. Т. Michael (2019) здійснено звернення до витоків психоаналітичної теорії, зокрема до спільних положень З. Фрейда і Й. Брейера щодо природи істерії. Автор обґрунтовує значення ранніх психоаналітичних концепцій для сучасного розуміння процесів симптомутворення, наголошуючи на ролі витіснених переживань і внутрішніх конфліктів у детермінації поведінки. Це дає підстави розглядати класичний психоаналіз як теоретичну

основу подальших психодинамічних розробок [10].

Водночас у роботі J. Geller (2004) психоаналітичну спадщину З. Фрейда осмислено в ширшому культурно-історичному контексті. Автор розкриває взаємозв'язок між психоаналітичними ідеями та соціокультурним середовищем Відня початку ХХ століття, що сприяє глибшому розумінню генези основних положень психоаналізу. Такий підхід підкреслює, що психоаналітична теорія формується не лише як наукова система, а й як продукт певного культурного середовища [9].

Отже, аналіз сучасних наукових джерел засвідчує, що психоаналітична здобуток З. Фрейда залишається актуальною і виступає підґрунтям для розвитку психодинамічних підходів. Разом із тим у зазначених дослідженнях переважає теоретичний аналіз, тоді як питання практичної реалізації психоаналітичних положень у сучасних методах глибинного пізнання психіки.

В українській науці значний внесок у розвиток глибинної психології у межах психодинамічної парадигми здійснила Т. С. Яценко, наукова діяльність якої спрямована на системне поглиблення та концептуальне переосмислення ідей З. Фрейда, що знайшло відображення у створенні психодинамічної теорії та формуванні наукової школи глибинної психокорекції [1]. Її наукова школа поглиблює класичні психоаналітичні положення, акцентуючи увагу на цілісності психіки, єдності свідомого й несвідомого, архаїчних структурах, психологічних захистах та внутрішній суперечливості психіки [2]. Особливістю підходу Т. С. Яценко є розробка та впровадження методу

активного соціально-психологічного пізнання, що дає змогу об'єктивувати несвідомі змісти через психомалюнки, символічні образи та діалогічну взаємодію психолога з респондентом.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що сучасна психодинамічна парадигма розвивається у напрямі поєднання теоретичного осмислення несвідомого з практичними методами його пізнання. Саме тому метод АСПП постає як важливий інструмент реалізації психодинамічного підходу у фаховій підготовці майбутніх психологів, оскільки забезпечує єдність діагностики, корекції та глибокого самопізнання.

Методи дослідження. Метод активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) виступає практичним інструментом реалізації психодинамічної парадигми у дослідженні та корекції психіки. На відміну від класичного психоаналізу З. Фрейда, що ґрунтувався переважно на вербальних методах – вільних асоціаціях, аналізі сновидінь та інтерпретації мовлення, – метод АСПП передбачає використання візуалізованих форм репрезентації психіки. Для реалізації мети дослідження, пов'язаної з теоретичним обґрунтуванням психоаналітичної спадщини З. Фрейда у розвитку психодинамічної парадигми та розкриттям її прикладної реалізації у методі АСПП, було використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних методів.

До теоретичних методів належать аналіз, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел, що дало змогу здійснити реконструкцію ключових положень

психоаналізу З. Фрейда, зокрема щодо ролі несвідомого, внутрішніх конфліктів і механізмів психологічного захисту, а також простежити їх подальший розвиток у межах психодинамічної парадигми. [4; 6].

Емпіричну основу дослідження становить метод активного соціально-психологічного пізнання у його діалогічній сутності, який реалізує принцип єдності діагностики і корекції та забезпечує глибоке пізнання психіки через актуалізацію несвідомих детермінант, що відповідає базовим положенням психоаналітичної традиції.

Суттєвим компонентом методу активного соціально-психологічного пізнання є використання психомалюнків, символічних образів, психодраматичної взаємодії та інших форм предметності внутрішнього досвіду суб'єкта, що забезпечують можливість об'єктивування латентних аспектів психіки та їх інтерпретації у психодинамічному ключі, спираючись на фрейдівське розуміння несвідомого як детермінуючого чинника психічної діяльності.

Важливою методологічною особливістю АСПП є діалогічна взаємодія між психологом і респондентом, яка виступає не лише засобом отримання інформації, а й механізмом глибокого пізнання. У цьому процесі реалізується принцип єдності діагностики і корекції: виявлення внутрішніх суперечностей психіки одночасно супроводжується їх частковою трансформацією. Така взаємодія сприяє поступовому зниженню впливу психологічних захистів і відкриває можливість доступу до прихованих детермінант поведінки.

Результати. Унаслідок критичного переосмислення класичного психоаналізу наукова думка не лише зберегла інтерес до його ідей, а й набула нових напрямів розвитку в межах різних національних наукових традицій. Це зумовило трансформацію психоаналітичних положень у контексті сучасних наукових парадигм, зокрема психодинамічної, яка інтегрує класичні уявлення про несвідоме з новими підходами до його пізнання. У цьому контексті особливої уваги заслуговує адаптація та творче переосмислення психоаналітичної спадщини у вітчизняній психологічній науці.

Суттєвим внеском Т. С. Яценко у розвиток психодинамічної теорії стало розширення класичної фрейдівської моделі структури психіки. Запропонована нею «Модель внутрішньої динаміки психіки» включає, поряд із інстанціями «Ід», «Его» та «Супер-Его», додаткові підструктури – «Ідеалізоване Я» та «Зверх-Ід» [6; 8]. Введення цих понять дозволяє глибше зрозуміти внутрішню організацію психіки та природу її суперечностей. «Ідеалізоване Я» репрезентує уявлення суб'єкта про бажаний образ себе, який формується під впливом соціальних очікувань і внутрішніх прагнень до самоствердження. Невідповідність між цим образом і реальним «Я» зумовлює виникнення внутрішньої напруги та активізацію захисних механізмів. Водночас підструктура «Зверх-Ід» відображає архаїчний, доєдипальний рівень психіки, що характеризується пралогічним мисленням, символічністю та ігноруванням принципу реальності [7]. Саме цей рівень часто визначає ірраціональні аспекти поведінки та є джерелом глибинних внутрішніх конфліктів. Звернення до

архаїчного спадку психіки дозволило уточнити природу несвідомих детермінант поведінки. На відміну від ортодоксального психоаналізу, який орієнтувався на інтерпретацію вербалізованого матеріалу, метод АСПП, використовуючи опредметнені та візуалізовані форми, забезпечує можливість виявлення дії «Зверх-Ід» через феномени відступу від реальності, символічні трансформації та поведінкові прояви суб'єкта.

Аналіз психоаналітичної спадщини З. Фрейда дозволяє виокремити низку положень, що стали концептуальним підґрунтям для подальшого розвитку психодинамічної парадигми у вітчизняній психології, зокрема у науковій школі Т. С. Яценко [2]. Передусім ідеться про введення несвідомого як самостійної психічної реальності, що має власну внутрішню логіку та закономірності функціонування. Як підкреслюється у психоаналітичній традиції, несвідоме постає як «істинно реальне психічне», яке не зводиться до свідомих проявів і водночас визначає їхню динаміку. Саме це положення стало відправною точкою для подальших розробок, спрямованих на пошук способів його об'єктивування.

У працях Т. С. Яценко ця ідея набуває розвитку через створення психодинамічної парадигми, у межах якої несвідоме розглядається як активний чинник детермінації поведінки, що виявляється у символічно опосередкованих формах. На відміну від класичного психоаналізу, де основна увага зосереджувалася на вербальних асоціаціях, у методі активного соціально-психологічного пізнання акцент переноситься на візуалізовані способи репрезентації психіки, зокрема психомалюнки та інші форми

опредметнення внутрішнього досвіду [1;4].

Важливим аспектом, що поєднує підходи З. Фрейда і Т. С. Яценко, є визнання символічної природи психічного. У психоаналізі симптоми, сновидіння, обмовки та інші прояви розглядаються як знаки, що потребують інтерпретації, адже несвідоме «говорить» мовою символів. Подібна логіка зберігається і в АСПП, де психомалюнок постає як своєрідний текст, що відображає глибинні тенденції психіки та відкриває можливості для їх інтерпретації у діалогічній взаємодії [5–8].

Ще однією точкою дотику є розуміння психіки як внутрішньо суперечливої системи, функціонування якої не підпорядковується повному контролю свідомості. Фройдівське положення про те, що «Я не є господарем у власному домі», відображає фундаментальну ідею про детермінованість поведінки несвідомими процесами [6]. У психодинамічній парадигмі Т. С. Яценко ця теза конкретизується через аналіз внутрішніх конфліктів, захисних механізмів та закономірностей їх прояву у поведінці суб'єкта, що стають доступними для дослідження у процесі глибинної психокорекції.

Суттєвою спільною рисою є також розуміння пізнання психіки як процесу інтерпретації її проявів. У психоаналізі інтерпретація виступає основним методом доступу до несвідомого, що реалізується через аналіз асоціацій, сновидінь і поведінкових феноменів. У методі АСПП цей підхід набуває подальшого розвитку через принцип єдності діагностики і корекції, де інтерпретація здійснюється у процесі

безпосередньої взаємодії з респондентом і супроводжується поступовою трансформацією психічного змісту.

Не менш важливою є ідея поєднання наукового пізнання з практикою самозмін. У психоаналітичній традиції пізнання несвідомого пов'язується із внутрішньою трансформацією особистості, що надає психоаналізу не лише теоретичного, а й терапевтичного значення. У підході Т. С. Яценко ця ідея реалізується через організацію глибинно-психокорекційного процесу, в якому дослідження психіки невіддільне від її розвитку та інтеграції на більш високому рівні [3].

Отже, психодинамічна парадигма розроблена Т. С. Яценко не лише спирається на базові положення психоаналізу З. Фрейда, а й розширює їх, конкретизуючи механізми прояву несвідомого, удосконалюючи методи його дослідження та впроваджуючи нові форми його об'єктивування. Така спадкоємність засвідчує глибинний методологічний зв'язок між класичним психоаналізом і сучасними вітчизняними підходами до пізнання психіки.

У класичному психоаналізі З. Фрейда захисти розглядаються як несвідомі процеси, що здатні знижувати напруження, спричинене конфліктом між інстанціями психіки, що вказує на обмеженість свідомого контролю над їх функціонуванням. Базовим механізмом виступає витіснення, через яке неприйнятні імпульси усуваються зі свідомості, але зберігають свою дієвість у латентній формі. У психодинамічній теорії Т. С. Яценко ці положення отримують подальший розвиток через розуміння захистів як цілісної,

ієрархізованої системи, спрямованої на підтримання ілюзорної інтегрованості психіки, оскільки «психологічний захист забезпечує ілюзію цілісності психіки за рахунок викривлення реальності» [5, с. 310]. Відповідно, відступ від реальності розглядається не як випадкове викривлення, а як закономірний прояв дії захисних механізмів, адже «відступ від реальності є детермінованим проявом функціонування захисної системи психіки» [5, с. 311]. Це узгоджується з фройдівським розумінням символічного характеру проявів несвідомого, де симптоми, обмовки чи інші поведінкові феномени виступають опосередкованими формами його вираження. У підході Т. С. Яценко зазначене знаходить конкретизацію в процесі АСПП, де психологічні захисти виявляються у поведінковій феноменології та візуалізованих формах (психомалюнках), що дозволяє їх об'єктивувати та інтерпретувати. При цьому важливим є розмежування базальних захистів, пов'язаних з архаїчними рівнями психіки, та периферійних, зумовлених соціальними вимогами і спрямованих на узгодження «реального» та «ідеалізованого». Як підкреслює Т. С. Яценко, «психічне виявляється в опосередкованих формах, доступних пізнанню лише за спеціально організованих умов» [6, с. 87], що визначає методологічну основу використання АСПП як інструменту виявлення дії захисних механізмів. Трактуючи психологічних захистів у теорії Т. С. Яценко, спираючись на фройдівське розуміння їх несвідомої природи, водночас розширює його, забезпечуючи можливість їх діагностики, інтерпретації та

часткової трансформації у процесі глибинного пізнання психіки.

Подібно до класичного психоаналізу, визнається провідна роль витіснення як базового механізму, що забезпечує усунення травматичного досвіду зі свідомості. Проте у межах АСПП акцент переноситься з опису захистів на їхнє безпосереднє виявлення у поведінковій феноменології суб'єкта. Це стає можливим завдяки аналізу психомалюнків, спонтанної активності та діалогічної взаємодії.

Особливої значущості набуває закон вимушеного повторення, відповідно до якого суб'єкт несвідомо відтворює однакові життєві сценарії, конфлікти та деструктивні моделі поведінки. Таке повторення зумовлене фіксацією психіки на інфантильному досвіді та незавершених емоційних ситуаціях. Усвідомлення цих тенденцій у процесі глибинного пізнання відкриває можливість їх трансформації.

Процес глибинно-психокорекційної роботи в АСПП підпорядковується механізму позитивної дезінтеграції психіки та її вторинної інтеграції на більш високому рівні розвитку. Тимчасове порушення внутрішньої рівноваги дозволяє актуалізувати приховані психічні змісти, які згодом інтегруються у нову, більш цілісну структуру психіки. Це забезпечує особистісний розвиток та підвищення рівня психологічної зрілості.

Отже, психодинамічна теорія Т. С. Яценко та метод АСПП репрезентують подальший розвиток класичного психоаналізу, водночас забезпечуючи його концептуальне розширення та практичну конкретизацію. Вони акцентують увагу на цілісності психіки, взаємодії

свідомого і несвідомого, ролі архаїчних структур та значенні опосередкованих форм пізнання. Це створює основу для ефективного застосування психодинамічного підходу у фаховій підготовці майбутніх психологів, де глибинне пізнання виступає необхідною умовою формування професійної компетентності.

Ми солідаризуємося з позицією З. Фрейда та його послідовників щодо онтологічного статусу несвідомого, яке, як зазначається, «не поступається закономірною зумовленістю перед реальністю існуючого зовнішнього світу» [4]. Такий підхід дозволяє розглядати несвідоме як автономну сферу психічного, що має власну логіку функціонування та визначає поведінкові прояви суб'єкта.

Інтегрованість процесу активного соціально-психологічного пізнання з принципом візуалізації психіки (що реалізується не лише через психомалюнок, а й через інші форми опредметнення) засвідчує, що саме відступи від реальності у візуальних репрезентаціях набувають провідного значення в об'єктивуванні особистісної проблематики. Як підкреслює Т. С. Яценко, «психічне виявляється в опосередкованих формах, що потребують спеціальних умов для їх об'єктивування» [2, с. 87]. Саме такі умови створюються у процесі АСПП. Вказані відступи від реальності не є випадковими викривленнями, а виступають закономірними проявами внутрішньої організації психіки. У цьому контексті слушною є теза Т. С. Яценко про те, що «відступ від реальності є необхідною умовою функціонування системи психологічних захистів і

водночас шляхом виявлення глибинної проблематики суб'єкта» [6, с. 142]. Це дозволяє розглядати візуалізацію психіки як інструмент доступу до латентних детермінант поведінки.

Окреслене підтверджує наявність синергійного зв'язку психіки із законами матеріального світу, особливо на рівні неусвідомлюваних підструктур. Це відкриває перспективу дослідження функціональної ролі прагматичного мислення, яке забезпечує символізацію внутрішнього досвіду. Як зазначає дослідниця, «глибинне пізнання психіки можливе лише за умови врахування її дораціональних, прагматичних форм організації» [7, с. 96].

Зазначене дозволяє констатувати, що прагматичне мислення пов'язане з такими характеристиками психіки, як прогностичність, інтуїтивність та здатність до передбачення, які, хоча й не усвідомлюються суб'єктом, проте мають реальний вплив на його поведінку. У цьому контексті метод АСПП демонструє свою ефективність як засіб актуалізації паралогічних можливостей психіки, забезпечуючи їх об'єктивування через опредметнені форми самопрезентації та переведення у площину наукового спостереження.

Представимо два фрагменти роботи з респондентами у психокорекційній групі за методом АСПП.

Стенограма психоаналітичної роботи з респонденткою К.

П.: Що найбільше на цьому малюнку виражає провину (рис. 1)?

К.: Моя провина пов'язана зі смертю батька: він помер (див. лежить біля хреста), а я жива...

Рис. 1 «Тату провини»

Батько отримав сонячний удар (на риболовлі), внаслідок чого впав у воду. Це мало продовження: була спроба матері (яка мене виношувала) вкоротити собі віку (а отже, і мені). Уже на групі я усвідомила, що через події з батьком я могла втратити власне життя: мати ж була на дев'ятому місяці вагітності мною. Вона наділа петлю на шию, і лише завдяки братові цього не сталося. Мною цей факт сприймається так: ціна мого життя – смерть батька (це якимось парадоксально поєдналося) і постійно присутня в моїй психіці. Хрест, який над ним (рис. 1), несучи і я також, хрест – це моя ціна життя, що висіло на волосині.

П.: Але тут проблема вже у вашій психіці – спостерігається дія закону «вимушеного повторення». Невидимо для самої себе, а головне, безпідставно, ви можете самонаказувати себе. Ви це помічали?

К.: Так, це точно, я караю себе за те, що я жива, інколи це приходило в голову, але побіжно. При цьому я не розуміла жорсткості фіксації та її впливу на мене.

П.: Очевидно, ви можете емотивно, хоча й дещо штучно, себе «оживляти» або ж западати в такий «внутрішньоутробний» стан.

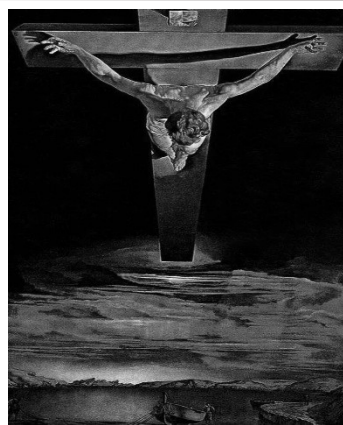

Рис. 2 С. Далі. «Христос святого Іоанна Хреста»

К.: Так, це так, але я не завжди встигаю попереджати це через нерозуміння сенсу своїх дій, і в цьому моя проблема. Навіть віддалено я не завжди розумію, до чого (чим викликані) ці мої емоційні пориви. Я на рис. 2 (внизу, під хрестом) бачу човен, у якому батько ловив рибу, а тепер вознесений на небеса, він на хресті, як жертва.

П.: Чи доводили ви себе до подібного стану, внаслідок чого виникали схожі відчуття – «підвішеність» на хресті (рис.2)?

К.: Так, так було: перевтома і внутрішнє виснаження, розчарування, безнадійність, глухий кут. Таким чином, рис. 2 ілюструє і мій особистий стан.

П.: Ось і прояв закону: «вимушене повторення».

Фрагмент психодрами з респондентом О.

П.: (Від імені космонавта): А тебе це цікавить тому, що ти відчула, що теж близька до космосу?

О.: Так.

П.: (Від імені космонавта): Ти близька до космосу, але ти з якоїсь іншої планети, ніж я?

О.: Так. Я, мабуть, з тієї планети, на яку ти прилетів.

П.: Тобто ви розмовляєте з ним у небесах?

О.: Ні, він на моїй планеті. Він же до мене прилетів. П.: Куди? На Меркурій?

О.: Нехай буде Місяць.

П.: Тобто для тебе це не так важливо? Головне, щоб це була твоя планета? Він прилетів на твою планету? Він міг би відповісти: «Я-то прилетів, але навіть не знаю, як називається ця планета і чим вона відрізняється від тієї, з якої я прилетів. Допоможи мені розібратися». Що б ти відповіла?

О.: Ці дві планети, твоя і моя, - різні. Вони відрізняються кольором, життям, яке на них відбувається, мешканцями, але водночас це однаково населені, живі планети.

П.: Він каже: «Для мене так і залишилося загадкою, як і ким ці планети населені. Я прилетів на цю планету в надії, що тут не побачу населення».

О.: А планета населена не людьми.

П.: А ким?

О.: Рослинами, тваринами.

П.: Тобто з людей – тільки ви вдвох?

О.: Так, по-іншому – не підходить.

П.: Як ви жили в той період, коли були тільки вдвох?

О.: Прекрасно жили.

П.: А за часом, скільки це тривало?

О.: А це ми зараз про реальну ситуацію говоримо?

П.: «Космонавт» же тобі знайомий.

О.: Я про уявне думала. І жили ми з ним довго.

П.: Ми не можемо йти в уяву. Все ж таки «космонавт» у нас – це твій

реальний партнер, про якого ти говорила.

О.: Якщо так, то півтора року. І ми жили не у світі рослин, тиші та спокою, а в середовищі різноманітних зовнішніх подразників, що ускладнювало...

П.: Ваша планета почала «вулканувати»?

О.: Люди порушували ідилію.

П.: Ви спустилися на землю?

О.: Так, і це відбувалося не постійно, а хвилеподібно.

П.: Ви то відходили від реальності у свою ауру, то занурювалися в земні реалії?

О.: Так.

П.: А це було пов'язано з житлом, відсутністю грошей, тобто з реальними проблемами?

О.: Усе разом – те, що його хвилювало: негаразди і з житлом, і з грошима, і з батьками.

П.: Його батьками чи твоїми?

О.: Його. У мене не все було так трагічно і сумно, як у нього.

П.: Ви вже розійшлися, але що б ти йому сказала?

О.: Я б йому сказала: «Я хочу, щоб ти знайшов своє місце і перестав себе знецінювати».

П.: Якщо б він раптом відповів: «Я теж бажаю тобі знайти своє місце на цій землі і перестати себе переоцінювати».

О.: Я б його запитала: «А чому це я себе переоцінюю?»

П.: (Від імені партнера): «Тому що мені довелося себе знецінювати, щоб догодити тобі».

О.: «А я не винна, що ти себе так не любиш і знецінюєш!»

П.: Він каже: «Я в тобі був так зацікавлений, що готовий був поступитися собою».

О.: «Нічого подібного».

П.: Він каже: «Якщо ти в мені так розчарувалася...»

О.: Справа не в тому, що розчарувалася. Людина поводитася як егоїст або егоцентрик і постійно говорила: «Я такий жахливий, я себе ненавиджу, я ні на що не здатен». Мене дуже дратувало, що він настільки себе недооцінює.

З огляду на зазначене, доцільно підкреслити, що акцент на архаїчних компонентах психіки зумовлює підвищення методологічних вимог до релевантності методу АСПП, яка досягається через поєднання процесів опредметнення психічного змісту та його подальшої актуалізації у діалогічній взаємодії, що забезпечує функціональне «оживлення» презентантів.

Обговорення. Отримані результати підтверджують продуктивність інтеграції психоаналітичної спадщини З. Фрейда у сучасну психодинамічну парадигму, зокрема у її вітчизняному варіанті, представленому науковою школою Т. С. Яценко. Аналіз засвідчує, що ключові положення психоаналізу – ідея несвідомого, внутрішніх конфліктів, захисних механізмів та символічної репрезентації психічного – не лише зберігають свою актуальність, а й набувають нових форм реалізації у практиці глибинного пізнання психіки.

Особливої ваги набуває той факт, що метод АСПП дозволяє перейти від опису несвідомих процесів до їх безпосереднього виявлення у поведінковій та символічній феноменології суб'єкта. Це істотно розширює можливості класичного психоаналізу, який переважно спирався на вербальний матеріал. Використання психомалюнків та інших форм

опредметнення психіки створює умови для об'єктивування латентних змістів, що не піддаються прямій вербалізації.

Представлений матеріал ілюструє актуалізацію глибинних переживань респондентки, пов'язаних із травматичним досвідом втрати батька та подіями перинатального періоду. Центральним змістовим утворенням виступає переживання провини, що набуває характеру стійкої внутрішньої фіксації та визначає особливості функціонування психіки суб'єкта.

Аналіз психомалюнка «Тату провини» дозволяє констатувати символічне поєднання життєво значущих подій – смерті батька та збереження власного життя – у формі парадоксального смислового зв'язку «ціна життя = смерть іншого». Така інтеграція травматичного досвіду засвідчує дію механізму витіснення, який, за З. Фрейдом, забезпечує усунення неприйняттого змісту зі свідомості при збереженні його психічної активності («витіснене не втрачає своєї сили і продовжує впливати на поведінку»).

У діалозі чітко простежується функціонування закону вимушеного повторення, що проявляється у тенденції до самонаказування та відтворення деструктивних емоційних станів. Це узгоджується з положенням З. Фрейда про те, що суб'єкт «повторює витіснений матеріал як переживання, замість того щоб згадувати його», що свідчить про дію несвідомих детермінант поведінки.

Символіка хреста у представленому матеріалі набуває значення внутрішнього тягара провини та самопокарання. Така інтерпретація відповідає фрейдівському розумінню

функціонування психіки, де «Я не є господарем у власному домі», що вказує на обмеженість свідомого контролю та домінування несвідомих процесів.

Важливим є також виявлення амбівалентності психічних процесів: з одного боку, респондентка демонструє спроби «оживлення» себе, з іншого – фіксується на регресивних станах, що мають ознаки повернення до ранніх, доєдипальних переживань. Це підтверджує фрейдівське положення про те, що несвідоме функціонує за власною логікою і «є істинно реальним психічним», яке не зводиться до свідомого досвіду.

Образи човна та хреста виступають багаторівневими символами, що інтегрують теми втрати, жертви та переходу між життям і смертю. Вони функціонують як репрезентанти несвідомого змісту, який, за Фройдом, «виражається опосередковано через символи, що потребують інтерпретації».

З позицій психодинамічної теорії Т. С. Яценко, у представленому фрагменті простежується взаємодія базальних і периферійних механізмів психологічного захисту. При цьому базальні захисти пов'язані з архаїчними переживаннями, тоді як периферійні спрямовані на підтримання ілюзорної цілісності «Я», що корелює з фрейдівським розумінням захистів як засобів зниження внутрішньої напруги [2]. Діалогічна взаємодія у процесі АСПП створює умови для поступового усвідомлення респонденткою латентних детермінант поведінки. Це відповідає психоаналітичній ідеї про те, що пізнання несвідомого пов'язане з внутрішньою трансформацією особистості [8]. Отже, наведений

фрагмент підтверджує, що несвідомі процеси визначають поведінку суб'єкта, а їх символічне вираження відкриває можливість для наукового аналізу та психокорекційного впливу у процесі глибинного пізнання психіки.

Аналіз фрагмента психодрами демонструє, що символічні образи (зокрема образ «планети», «космонавта») виступають репрезентантами внутрішніх переживань суб'єкта, пов'язаних із досвідом міжособистісних взаємин, внутрішніх конфліктів та механізмів психологічного захисту. Виявлені тенденції до відступу від реальності, ідеалізації, знецінення та хвилеподібного переходу між «внутрішнім» і «зовнішнім» просторами підтверджують дію захисної системи психіки та її зв'язок із архаїчними структурами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що психоаналітичний доробок З. Фрейда виступає методологічною основою для розвитку психодинамічної парадигми, яка у вітчизняній психології отримала подальше концептуальне осмислення у працях Т. С. Яценко. Розроблений нею підхід дозволяє не лише зберегти ключові ідеї психоаналізу, а й суттєво їх розширити через введення нових теоретичних положень і практичних інструментів пізнання психіки.

Доведено, що метод активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) забезпечує можливість об'єктивування несвідомих детермінант поведінки через використання візуалізованих форм самопрезентації та діалогічної взаємодії. Це сприяє виявленню внутрішніх конфліктів, механізмів психологічного захисту та

архаїчних структур психіки, що визначають поведінку суб'єкта. Тому глибинно-психокорекційний процес, організований за принципами АСПП, підпорядковується механізму позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції психіки, що забезпечує її розвиток на вищому рівні та сприяє формуванню психологічно зрілої особистості. Це має особливе значення у системі фахової підготовки майбутніх психологів, оскільки формує їхню здатність до глибинного пізнання та професійної рефлексії.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням вивчення ролі архаїчних структур психіки у детермінації поведінки, а також із розширенням можливостей використання методу АСПП у різних сферах психологічної практики.

Література

1. Андрущенко В. П., Яценко Т. С. Філософсько-психологічний формат розуміння сутності психіки в її цілісності: монографія «Теоретичні і технологічні засади професійної підготовки здобувача вищої освіти» Київ, 2023. С. 11–77.
2. Наукова школа академіка НАПН України Тамари Яценко: колективна монографія / за заг. ред. акад. Т. С. Яценко. Дніпро : Інновація, 2019. 350 с.
3. Яценко Т., Митник О., Галушко Л., Ткаченко К., Бульченко Д. Особливості пізнання пралогічного мислення у процесі психоаналізу візуалізованих презентантів психіки суб'єкта. Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис «Психологія і суспільство». 2022. №2. С. 113 – 134. <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.113>
4. Фрейд З. Вступ до психоаналізу / пер. з нім. П. Таращука. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 480 с.
5. Яценко Т. С. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро : Інновація, 2019. 283 с
6. Яценко Т. С., Глузман О. В., Усатенко О. М. Методологія професійної підготовки практичного психолога. Дніпропетровськ, «Інновація», 2014. 192 с.
7. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика : навч. посіб. / за ред. Л. О.Біда. Київ : Вища школа, 2006. 384 с.
8. Яценко Т. С., Галушко Л. Я., Євтушенко І. В. Методологія ведення діалогу у глибинному пізнанні психіки. Науковий журнал «Габітус». 2022. № 42. С. 232–244. <http://habitus.od.ua/journals/2022/42-2022/40.pdf>
9. Geller J. The psychopathology of everyday Vienna: Psychoanalysis and Freud's familiars. The International Journal of Psychoanalysis. 2004. Vol. 85, No. 5. P. 1235–1252.
10. Michael M. T. The case for the Freud–Breuer theory of hysteria: A response to Grünbaum's foundational objection to psychoanalysis The International Journal of Psychoanalysis. 2019. Vol. 100, No. 1. P. 32–51. <https://doi.org/10.1080/00207578.2018.1489705>
11. Sokol B. J. Freud's interpretation in “Medusa's Head” and some alternative psychoanalytic implications. The International Journal of Psychoanalysis. 2024. Vol. 105, No. 2. P. 192–209. <https://doi.org/10.1080/00207578.2023.2255888>.

*Lyubov Halushko, Ph.D. in Psychology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi (Ukraine)*

THE PSYCHOANALYTIC LEGACY OF S. FREUD IN THE DEVELOPMENT OF THE PSYCHODYNAMIC PARADIGM: THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL IMPLEMENTATION IN THE METHOD OF ACTIVE SOCIO-PSYCHOLOGICAL COGNITION

This article presents a conceptual analysis of the psychoanalytic tradition in relation to contemporary psychodynamic approaches, with a focus on its applied relevance for in-depth exploration of the subject's psyche. The study examines the transformation of classical Freudian concepts of the unconscious as a determinant of behavior and their reinterpretation within modern psychological frameworks.

The findings indicate a shift from predominantly verbal modes of analysis toward mediated forms of psychic representation, particularly symbolic and visualized expressions, which enable access to latent psychic processes. In this context, the analytical capacities of the method of active socio-psychological cognition (ASPC) are highlighted as an effective tool for identifying unconscious determinants and internal contradictions. Empirical material from in-depth psychocorrective practice demonstrates that symbolic and behavioral manifestations reflect internal conflicts, affective fixations, and defense mechanisms that are not directly accessible to conscious awareness. Their activation in dialogical interaction facilitates the emergence of latent meanings, supporting processes of awareness and partial transformation.

The study emphasizes the importance of integrating theoretical and applied dimensions of psychodynamic knowledge, contributing to both the interpretation of psychic phenomena and their role in personal development. The findings support the application of ASPC in the professional training of psychologists, particularly for developing reflective capacities and the ability to engage in deep-level psychological analysis.

Keywords: psychoanalytic legacy, psychodynamic paradigm, unconscious, psychological defense mechanisms, symbolization, in-depth cognition of the subject's psyche, active socio-psychological cognition (ASPC), psychodrawing, psychodrama, in-depth psychocorrection, positive disintegration, psychological maturity, professional development of a psychologist, professional training of future psychologists, professional identity.

References

1. Andrushchenko, V. P., & Yatsenko, T. S. (2023). *Filosofsko-psykholohichniy format rozuminnia sutnosti psykhyky v yii tsilisnosti* [Philosophical and psychological format of understanding the essence of the psyche in its integrity]. In *Teoretychni i tekhnolohichni zasady profesiinoy pidhotovky zdobuvacha vyshchoi osvity* (pp. 11–77). Kyiv. [in Ukrainian].

2. Yatsenko, T. S. (Ed.). (2019). *Naukova shkola akademika NAPN Ukrainy Tamary Yatsenko* [Scientific school of Academician of the National Academy of

Educational Sciences of Ukraine Tamara Yatsenko]. Dnipro: Innovatsiia. [in Ukrainian].

3. Yatsenko, T., Mytnyk, O., Halushko, L., Tkachenko, K., & Bulchenko, D. (2022). *Osoblyvosti piznannia pralo hichnoho myslennia u protsesi psykhoanalizu vizualizovanykh prezentativ psykhyky subiekta* [Features of cognition of prelogical thinking in the process of psychoanalysis of visualized representatives of the subject's psyche]. *Psykholohiia i suspilstvo*, 2, 113–134. <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.113> [in Ukrainian].

4. Freud, S. (2015). Vstup do psykhoanalizu [Introduction to psychoanalysis] (P. Tarashchuk, Trans.). Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozwillia". (Original work published in German). [in Ukrainian].

5. Yatsenko, T. S. (2019). Arkhaichniy spadok psykhyky: psykhoanaliz fenomenolohii problemy [Archaic heritage of the psyche: psychoanalysis of the phenomenology of the problem]. Dnipro: Innovatsiia. [in Ukrainian].

6. Yatsenko, T. S., Hluzman, O. V., & Usatenko, O. M. (2014). Metodolohiia profesiinoy pidhotovky praktychnoho psykholoha [Methodology of professional training of a practical psychologist]. Dnipropetrovsk: Innovatsiia. [in Ukrainian].

7. Yatsenko, T. S. (2006). Osnovy hlybyynoi psykhykorektsii: fenomenolohiia, teoriia i praktyka [Fundamentals of deep psychocorrection: phenomenology, theory and practice] (L. O. Bida, Ed.). Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].

8. Yatsenko, T. S., Halushko, L. Ya., & Yevtushenko, I. V. (2022). Metodolohiia

vedennia dialohu u hlybyynomu piznanni psykhyky [Methodology of dialogue in deep cognition of the psyche]. *Habitus*, 42, 232–244. <http://habitus.od.ua/journals/2022/42-2022/40.pdf> [in Ukrainian].

9. Geller, J. (2004). The psychopathology of everyday Vienna: Psychoanalysis and Freud's familiars. *The International Journal of Psychoanalysis*, 85(5), 1235–1252. [in English].

10. Michael, M. T. (2019). The case for the Freud–Breuer theory of hysteria: A response to Grünbaum's foundational objection to psychoanalysis. *The International Journal of Psychoanalysis*, 100(1), 32–51. <https://doi.org/10.1080/00207578.2018.1489705> [in English].

11. Sokol, B. J. (2024). Freud's interpretation in "Medusa's Head" and some alternative psychoanalytic implications. *The International Journal of Psychoanalysis*, 105(2), 192–209. <https://doi.org/10.1080/00207578.2023.2255888> [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 04.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026